

Nr: 3 Der Vorhoff 2. Der Thurn Neben genannt weiln der Johannes Hunniades darin gefangen gefessen als er von dem Banno Croatia aus der gefangenschaft befrejet worden. 3. Ein tieffer Graben in Felsen

LUPESCU RADU

VAJDAHUNYAD VÁRA

A vajdahunyadi vár elegáns sziluettjével mint gótikus ereklyetartó emelkedik ki szerény környezetéből. Ez a környezet szerény volt nemcsak a középkorban, amikor kis mezővárosi vályogházak vették körül, hanem a huszadik században is, amikor a vaskohászati kombinát szürkesége telepedett a városra, az új tömbházak rengetege és a bányák pedig szinte körbe-

ölelték a várat. A 19. század közepén egy tűzvész következtében szinte végzetes csapás érte. Kevésen múlt, hogy teljesen el nem bontották. Mindezen megpróbáltatások ellenére a várnak mindig akadtak támogatói, jótevői, pártolói, mondhatni nemzeti műemlékké nőtte ki magát. Ez a törődés mentette meg a várat, és lényegében ez élte a jelen pillanatban is.

ARuszka-havasok keleti lejtőjének egészen a Cserna folyóig benyúló lankás magaslatán, a Csernába torkolló Zalasd patak mentén fekszik a vár. Ebbe a szép, de nehezen védhető természeti környezetbe ültetett rezidenciából nemcsak a várost, de az uradalomhoz tartozó környező falvakat is jól szemmel lehetett tartani.

AZ ÉPÍTKEZÉS

Amikor 1409-ben Luxemburgi Zsigmond magyar király (1387–1437) a Hunyadiaknak adományozta Vajdahunyadot – akkori nevén Hunyadot –, a birtok elég jelentéktelen volt, még mezővárosnak sem tekintették. Pedig az Árpád-korban a megye legfontosabb központjának számított, amelyről a királyi vármegyét is elnevezték. A királyi sáncvár kissé odébb, a Szent Péter-hegyen helyezkedett el. Jelentőségét a 13. században veszítette el, a megye új központi erődítése pedig Déva vára lett.

A közhiedelemmel ellentétben Zsigmond nem a várat adományozta a családnak, hanem Hunyad települését a hozzá tartozó földekkel. Eköré szervezte meg a család azt az uradalmat, amelynek központjába Hunyadi János impozáns várat emelt. Az építkezésekre az 1440-es években került sor, amikor Hunyadi az erdélyi vajdai tisztet töltötte be. Ez lehetett az oka annak, hogy 1443-ban Szilágyi Erzsébet nem a hatalmas építőteleggé alakított Vajdahunyadon szülte meg Mátyást, hanem a vajdával jó viszonyban lévő Kolozsváron.

A vár első periódusának meghatározó eleme egy hosszanti területet körbezáró, magas várfal volt, téglából rakott, látványos védőpártázattal. A várfalat négy, nagyjából egyenlő távolságra elhelyezett kerek toronnyal erősítették meg. A tornyokat később átalakították, mindössze az északi, ún. Hímes-torony őrizte meg eredeti alakját. A vár bejárata a városra tekintő délkeleti oldalon volt, ide épült a Régi-

kaputorony gyalogos- és szekérkapuval. A belső épületek közül az északi, emeletes szárny volt a legfontosabb, amely elé Hunyadi olaszos nyitott folyosót emelt.

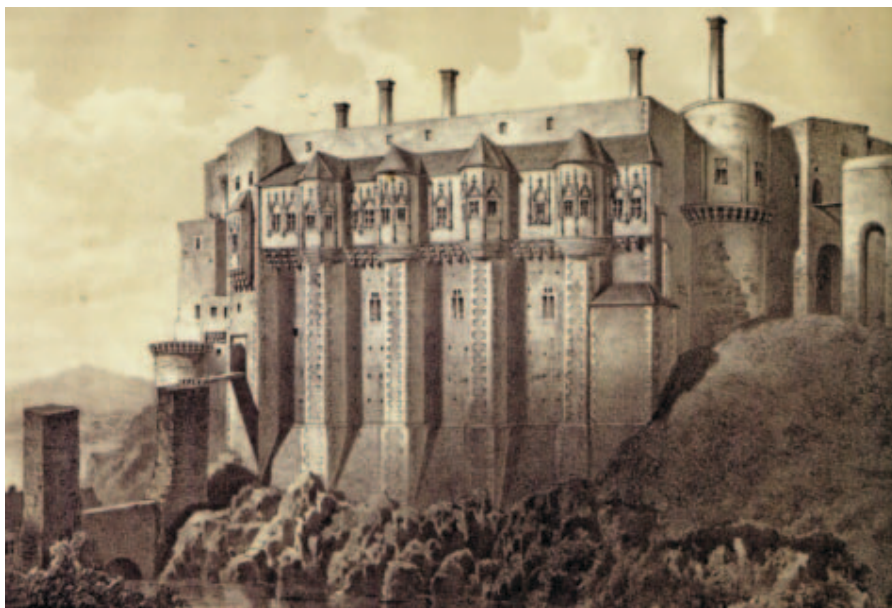
Az emeleti folyosó falát címersorral díszítették, az alatta lévő mezőt pedig lombornamentikába bújtatott vadászjelenettel töltötték ki. A címersor I. Ulászló király címerével kezdődött, középre, kiemelt helyre a Hunyadi-címer került. Tőle jobbra sorakoztak a világi előkelők, balra pedig az egyházi előkelők címerei. Sajnos ezt a nemesi művészetpártolásban egyedi kompozíciót a 20. század elején leszedték, és azóta teljesen elpusztult. A vár saját kápolnával is rendelkezett, melynek létezéséről írott forrás tanúskodik, ugyanis 1443-ban Hunyadi János a Szűz Mária tiszteletére épített várkápolna látogatói számára bűnbocsánatot kért.

Az így körvonalazó erődítményt a várépítészetben elég ritka, sajátos építménnyel egészítették ki. Hatalmas, szögletes tornyot emeltek a vár elé, és ezt látványosan szerkesztett, hosszú, fedett folyosóval kötötték össze a várral, kis felvonóhíd közvetítésével. A Nebojsza („ne félj”) nevet viselő torony végső menedékhelyként funkcionálhatott, de minden bizonytalannal egyéb feladatoknak is megfelelt, mint például a tulajdonos család vagyontárgyainak a megőrzése. Védett fekvését jól tükrözi az 1854-es tűzvész, amikor az egész vár lángok martaléka lett, azonban a Nebojsza-torony teljes mértékben érintetlenül maradt. Kétségtelenül a várépítészetben igen

jártas építész művéről van szó, ezért is foglal el a vár sajátos helyet a magyarországi várépítészetben.

Hunyadi 1446-ban érkezett el karrierjének újabb szakaszához, amikor Magyarország kormányzójának választották. A pályafutásában bekövetkezett látványos előrelépés, úgy tűnik, tovább fokozta reprezentációs igényét, amelynek megvalósítását immár az anyagiak sem gátolták, mivel a királyi jövedelmek is a kezébe kerültek. Mondhatni, a Zsigmond király után megszakadt udvari építkezés hagyományát támasztotta fel Hunyadi új vajdahunyadi építkezéseivel. Ekkor épült a ma is álló kápolna, gazdag heraldikai programmal. A kápolna – egy 1450-ben kelt irat értelmében – Keresztelő Szent János tiszteletére épült, aki minden bizonytalannal Hunyadi János védőszentje is lehetett. A kápolnával szemben, a nyugati oldalon hatalmas palota építésébe kezdett, áttörve a korábbi várfalat. Ez egyértelműen arról tanúskodik, hogy Hunyadi a várnak már nem tulajdonított különösebb védelmi szerepet.

A kétszintes palota alsó és felső termet öt-öt pillér két hajóra osztotta. Az emeleti, magasabb terem előkelőbb volt a földszintinél. A földszinti terem közvetlenül az udvarról lehetett megközelíteni, míg az emeletre csigalépcsőn lehetett feljutni. Az építményt látzólag a földszinti terem második pillérének szalagfelirata datálja: „Ezt a művet Hunyadi János, Magyarország kormányzója készítette az Úr megtestesülésének 1452-ik évében.” A dátum talán csak az alsó terem befejezésére utal, ugyanis néhány címeres zárókö és

Vajdahunyad várának látképe Arányi Lajos helyszíni rajza alapján, 1867. A vár nyugati homlokzatát ábrázolja az 1854. évi tűzvész utáni állapotban, a helyreállítási munkálatok megkezdése előtt. A Zalasd patakon átívelő hídnak csak a pillérei láthatók.

Vajdahunyad vára a tűzvész előtt
(balra) és után (jobbra)

kezések is teljesen leálltak. Szerepe akkor értékelődött fel ismét, amikor az 1470-es évek végén egyértelmű lett, hogy Mátyás fiúörökös nélkül marad, és a házasságon kívül született Corvin János került előtérbe. 1479-ben Mátyás – Magyarország történetében addig szokatlan módon – két örökös ispánságot adományozott fiának (Liptó és Hunyad), majd 1482-ben magát Vajdahunyad várát is neki juttatta. Ezzel Mátyás új birtokadományozási politika alapjait fektette le, amelynek célja Corvin János felemelése volt az ország legnagyobb mágnásai közé. A birtokok sorában Vajdahunyad kétségtelenül mélyebb üzenetet is hordozott: a Hunyadi család ősi fészkeinek átengedésével egyértelművé tette mindenki számára, hogy a király Corvin Jánost a család teljes jogú tagjának és örökösének tekinti.

Mátyás király nemcsak fiának adományozta a várat, hanem ismét építkezni kezdett, hogy a vár megfeleljen az uralkodói reprezentáció új követelményeinek. Ebben a periódusban épült ki a ma is főbejáratként szolgáló Új-kaputorony. Szépen faragott, zárt erkélyek egész sorával egészítették ki a korábbi tereket, amelyek ugyanakkor jelentős mértékben fokozták a vár ünnepélyes jellegét, arculatát. A „Mátyás-loggia” emeleti árkádjainak falképei szintén ebben a korban készültek. Ezek nem vallási témájúak, hanem az udvari szerelmi kultúra és játékok jeleneteit örökítik meg. A vár egyik restaurátora, Möller István a Hunyadi család eredettörténetét igyekezett belemagyarázni a falképek üzenetébe, ezzel kapcsolatban azonban számos kifogás merült fel. Végül ebben a korban fejezték be a palota erkélysorának boltozását, ahol Mátyás király uralkodásának utolsó szakaszára utaló címerek jelennek meg a záróköveken.

A Hunyadiak által támogatott építkezések végére a maga nemében egyedülálló vár jött létre, látványos és gazdagon tagolt építészeti formákkal, igényesen faragott épületplasztikával és olyan sajátos építményekkel, mint a Nebojsza-torony és a palota erkély-sora. A családnak azonban nem adatott meg, hogy használhassa a várat. Hunyadi János korában még csak egy

a csigalépcsőtorony ajtajának igen szépen faragott címere a Hunyadi bővített címet ábrázolja. Ezt pedig Hunyadi János 1453-ban kapta V. Lászlótól.

A munkálatok minden bizonnyal hosszan elhúzódtak, és az sem zárható ki, hogy Hunyadi halálakor még nem is fejeződtek be. Szintén ebben a periódusban került sor a keleti és nyugati kerek torony átalakítására. Mára mindössze a nyugati, ún. Kapisztrán-torony őrizte meg az átépítés emlékét. Kis, boltozott, jól fűthető szobát alakítottak ki benne, szépen faragott Szilágyi-címeres zárókövel és a francia gótikára emlékeztető kandallóval.

A korszak legnagyobb építkezésére a palota külső homlokzatán került sor. Ezt a Zalasd patakra tekintő homlokzatot négy hatalmas támpillérrel tagolták, amelyre kecses, címerekkel gazdagon díszített erkélyeket emeltek, és keskeny folyosóval kötötték össze őket. Az új, látványos építmény a palota külső homlokzatának teljes hosz-

szát kitölti és jelentős mértékben emeli a vár nyugati homlokzatának ünnepélyes jellegét.

MÁTYÁS KORA

Hunyadi János 1456-ban hirtelen bekövetkezett halálával a vajdahunyadi vár átalakítása fokozatosan lelassult, majd megszűnt. A család igen bonyolult politikai helyzetbe sodródott, azonban az özvegy Szilágyi Erzsébet emberfeletti erőfeszítésének köszönhetően végül jól került ki belőle, és 1458 januárjában fiát, Mátyást választották meg Magyarország új királyának. Mátyás a még mindig óriási kiterjedésű családi birtokok egy részét anyjának engedte át (Munkács, Debrecen), nagyobbik részét azonban megtartotta magának. Ezek között volt Vajdahunyad is.

A vár Mátyás uralkodásának első szakaszában háttérbe szorult, az épít-

nagy építőtelep volt, Mátyás mindössze kétszer járt Erdélyben, és talán egyszer, ha meglátogatta a várat, Corvin János pedig a déli végeken tartózkodott, a várat elzálogosította.

A ROMLÁS SZÁZADAI

A hatalmas Hunyadi-vagyont a várral együtt Corvin János özvegye, Frangepán Beatrix örökölte meg. Beatrix második házassága országos ügy lett, amibe a magyar király is beleszólt. Így történhetett meg, hogy II. Ulászló rokona, gróf Brandenburgi György vette feleségül, a tiszteletre méltó Hunyadi-örökség pedig „idegen” kézbe került.

A mohácsi csatát követő polgárháborús korszakban a várat Szapolyai János emberei foglalták el 1534-ben. Alig két évig maradt a tulajdonában, amikor többek között ezzel a várral köszönte meg Török Bálint híres pártváltását. A Török család 1618-ig birtokolta a várat, amikor Bethlen Gábor fejedelem tulajdonába ment át. Mivel fiai nem voltak, a várat unokaöccsének, ifj. Bethlen Istvánnak engedte át, majd pedig ennek halála után öccse, Péter örökölte meg.

A Bethlenek birtoklása idején került sor az utolsó nagyszabású átalakítására, amely a vár szinte minden részét érintette. A Bethlenek 1646-ban bekövetkezett kihalásával beházasodás révén a Zólyomi család tulajdonába ment át. A 17. század második felében Thököly

Imre és Apafi Mihály fejedelem birtokolta a várat. Mint fejedelmi birtok II. Apafi Mihály halálát követően, 1725-ben kincstári tulajdon lett. Különböző hivataloknak adott otthont, mígnem 1854-ben egy tűzvész során teljesen leégett.

1854 fordulópont volt a vár történetében. Mivel a műemlékvédelemnek akkoriban még nem volt intézményes háttere, és az építészeti emlékek védelmének lehetősége is csak egy igen vékony értelmiségi réteg körében kezdett megfogalmazódni, az első években senki sem akadt, aki eredményesen fellépett volna a vajdahunyadi vár védelme érdekében. A következő években rohamos pusztulásnak indult és csak kevésen múltott, hogy a 20. század nem pusztán romként örökölte meg.

A VÁR MEGMENTÉSE

A vár megmentése lényegében egy budapesti orvosprofesszor, Arányi Lajos nevéhez kapcsolódik, aki 1863-ban a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Egyesületének Marosvásárhelyen tartott vándorgyűlése alkalmával látogatta meg Vajdahunyadot, ahol a Hunyadiak építészeti gyöngyszeme helyett a romos vár lesújtó látványa fogadta. A következő évtizedekben gigászi agitációt fejtett ki a vár megmentése érdekében. Tárgyalt Budapesten és Bécsben építésszel, politikusokkal, a királyi udvarral, s minden követ megmozgatott, hogy felhívja a figyelmet a vár szomorú

állapotára. Nagyszerű monográfiában tette közzé az épület történetét, amelyben történelmi forrásokot, felmérési rajzokat sőt színes mellékleteket is közölt. Történt mindez azokban az években, amelyek végül a kiegyezéshez és az Osztrák–Magyar Monarchia létrejöttéhez vezettek.

1867 új terveket nyitott Vajdahunyad számára. A vár új rendeltetésére vonatkozó elképzeléseket a történészek a Magyar Történelmi Társulat Kolozsváron tartott gyűlése alkalmával fogalmazták meg: „*Vajda-Hunyad várának sokáig semmiesetre sem halasztható helyreállítása ügyében Kolozsvárrt, társulatunk gyűlésekor azon eszme merült föl: óhajtható volna e szent emlékü várat országos költségen s oly módon felépíteni, hogy a magyar*

A vajdahunyadi vár egyik zárt erkélye, 1867

A bécsi Képzőművészeti Akadémia építész-hallgatóinak rajza a vár palotaszárnyának külső homlokzatához épített zárt erkély sor egyik erkélyét dokumentálja. Az erkélysort 1875-ben lebontották és az eredeti építészeti elemek mellőzésével építették újjá.

